

HELLIG STED

Behovet for en dypere helligstedsforståelse

av Harald Olsen

I dagsavisen Vårt Land hadde jeg 20.01.15 en kronikk om konfliktskapende helligsteder. Mitt anliggende med den var å påpeke at konflikter om hellige steder som springer ut av krav om eksklusiv besittelse (som for eksempel i Jerusalem), er basert på en primitiv og overflatisk helligstedsforståelse som ofte er i strid med religionenes egen kosmologi og gudsførståelse. I min oppfordring til å søke en dypere og sannere helligstedsforståelse hadde jeg også en visitt til den moderne pilegrimsbevegelsen. Redaksjonen i Pilegrimen har utfordret meg til å utdype dette nærmere.

Ferden og målet

I pilegrimsbevegelsens historie har det alltid vært en spenning i hva som har vært den viktigste begrunnelsen for ferden: valfartsmålet eller ferden i seg selv. Dette har i hovedsak vært en konstruktiv spenning, så lenge det har vært et både-og. I de senere årene har det imidlertid vært en tydelig tendens til å vektlegge ferden mest, på bekostning av helligstedet som valfartsmål. I mange pilegrimsrapporter er der omstendelige beskrivelser av reisen, mens målet er omtrent fraværende. Det er en betenkelig utvikling, for hvis helligstedet forsvinner vil pilegrimsbevegelsen forfalle til en ren turbevegelse.

Helligstedets betydning

Hva er det så som gjør helligstedet så viktig? Ifølge religionshistorikeren Mircea Ieade er et hellig sted en manifestasjon (hierofani) av en verden som er annerledes og ligger utenfor den nære og umiddelbart opplevde verden. Helligstedet viser til noe ut over stedet selv, ut over det fysiske og konkrete. Det er berøringspunktet mellom den herværende og den hinsidige verden. Denne opplevelsen av verden som ikke homogen, men som et rom med brudd, grenser og overganger mellom det kjente og ukjente, mener Ieade er en uopplevelse, en grunnleggende religiøs opplevelse som går forut for all annen bevissthet og refleksjon om verden og tilværelsen. Og som overgangspunkt mellom værensformer er helligstedet på en spesiell måte ladet med væren, mening og et overskridende nærvær.

Å skape helligsteder

I den kristne tradisjonen er helligstedet åsted for en eller annen form for åpenbaring, i betydningen at noe guddommelig manifesterer seg i naturen eller i menneskers liv. Menneskene oppdager slike steder ved hjelp av spesielle tegn eller handlinger. Men når et slikt sted først er oppdaget, får menneskene som regel et aktivt og skapende forhold til det. Ved å knytte sine opplevelser, tradisjoner, identitet og historie til stedet, fortsetter menneskene å bygge det som et hellig sted. Det skjer gjennom særskilte ritualer, der former for innvielse eller vigsling er særlig viktige. Gjennom den opprinnelige åpenbaring, og gjennom det mennesker investerer i stedet gjennom generasjoner, kan helligstedet bli bærer av betydelig "åndelig kapital". I dette ligger det rike kilder til innsikt og visdom, og tilgang til en dypere forståelse av virkeligheten. Helligstedet får på denne måten sin spesielle identitet og sine opplevelseskvaliteter.

Stedets "sjel"

At steder kan ha en spesiell identitet eller "sjel" var allerede romerne klar over. De kalte det "genius loci". Vår fremste arkitekturteoretiker, Christian Norberg-Schulz, tok opp denne tanken. Han viste i en rekke bøker hvor viktig evnen til å identifisere et steds "sjel" er for å kunne forvalte det på riktig måte, bl.a. gjennom landskapsplanlegging og bebyggelse. Arkitektur kalte han stedskunst, og har man ikke evnen til å identifisere et steds "sjel", står man i fare for å rasere stedet. Det har ifølge Norberg-Schulz skjedd i stor skala, og et av hans hovedpoenger er at nettopp evnen til å analysere steds "sjel" er i ferd med å gå tapt i vår tid.

Det samme kan en si om evnen til å identifisere helligsteders "sjel". En som har understreket dette er den irske filosofen og teologen Noel Dermot O'Donoghue. Han sto i en keltisk-kristen åndstradisjon som har vært preget av en sterk helligstedsbevissthet. Skillet mellom den herværende og den hinsidige verden forestilte man seg i denne tradisjonen som en hinne, og den var spesielt tynn på spesielle steder – såkalte "thin places" – som var bærer av en særskilt, hellig identitet.

Flerdimensjonal virkelighetsforståelse

Dette er en grunnholdning som forstår virkeligheten som flerdimensjonal. Der er en verden bakenfor den fysiske og umiddelbart sansbare. Der er et sted bakenfor stedet, et "mountain behind the mountain" (som er tittelen på en av O'Donoghues bøker), og han kaller denne verden imaginal. Den er annerledes enn den fysiske verden, men har samtidig en reell eksistens uavhengig av menneskenes forestillingsevne. Denne imaginale verden er lettest tilgjengelig på de hellige stedene, men den krever en spesiell erkjennelsesevne. Det er en evne som kombinerer menneskets empirisk-rasjonelle utrustning med dets intuitive egenskaper i en form for indre synssans eller erkjennelsemessig flerspråklighet.

En indre fortrolighet

Denne flerspråkligheten har mye til felles med den estetiske erkjennelsesevnen. Den forutsetter sensitivitet, innlevelsessevne og empati i en form for indre fortrolighet. Den imaginale verden og det hellige stedets "sjel" må man nærme seg med forsiktighet og respekt. Forsøker man å gripe den med makt for å erobre og besitte den, vil den bli borte. Og når dets "sjel" forsvinner, blir helligstedet ofte årsak til strid og konflikter.

Et ekte forhold til det hellige stedet er dypest sett en relasjon – et forhold av gjensidig påvirkning. Derfor kan det ytre, fysiske stedet gi et "avtrykk" i menneskets sinn i form av et indre, mentalt sted. Erindringssteder og andre mentale steder kan representere en spesiell tilgang til den imaginale verden, og derfor fungere som viktige orienteringspunkt i tilværelsen.

En dypere helligstedsforståelse – et viktig anliggende

Den erkjennelsemessige flerspråkligheten er ifølge O'Donoghue i ferd med å forsvinne i den moderne, vestlige verden. Den er truet av en ensidig vektlegging av en reduksjonistisk vitenskapelighet og rasjonalisme som splitter opp tilværelsen i stadig mindre biter, og der helhetsforståelse og flerdimensjonalitet går tapt.

Å holde fast på denne erkjennelsemessige flerspråkligheten burde være et viktig anliggende. Det kan bl.a. skje gjennom utvikling av en dypere helligstedsforståelse. Dens betydning ligger da ikke bare i en rikere opplevelse av pilegrimsferden. Den kan også bidra til å opprettholde en flerdimensjonal og mer helhetlig forståelse av virkeligheten. Det burde være en nærliggende oppgave for pilegrimsbevegelsen å bidra til dette.

Artikkelen er skrevet for magasinet Pilegrimen nr. 1, 2015.